Нохчийн Республикан Правительствон школе дахаза долчу берийн дешаран Комитет
Пачхьалкхан бюджетни школал хьалхара дешаран учреждени
«Гуьмсе г1алара «Берийн беш № 5 «Хадижа»

Проект
«Ларбийр бу вайн ненан мотт, оъздангалла – лардийр ду вайн къам»

Кхетош-кхиорхо: Баг1ийн к1ентан 1умаран йо1 Разет
Ишколана кечамбаран тобанчуьра кхиархошица

Оханан бутт, 2022 шо

Проект кхочушйаран план:

Оршот – 11.04.2022 шо

1. Нохчийн фольклор йовзийтар
2. Каде ловзар «Куьлланех», «Чурнех»
3. Дайшца-наношца дагадовлар «Доьзалехь ненан мотт бийцар»

Шинара – 12.04.2022 шо

1. Х1етал – металш алар
2. Чехкааларш
3. Дагардарш

Кхаара – 13.04.2022 шо

1. Кицанаш
2. Байташ
3. Шира иллеш, эшарш

Еара– 14.04.2022 шо

1. Туьйранаш
2. Йиллина заняти «Сан доьзал»
3. Мастер – класс «Нохчийн меттан хазалла»

П1ераска – 15.04.2022 шо

1. Кхетош - кхиорхошца къамел дар «Бовза беза ненан мотт!»
2. Каде ловзарш «Лечкъаргех», «Ану баби г1езаш ю»
3. Дай – наной гулбар, царна т1едахкарш

Аннотаци

Проектан ц1е: «Ларбийр бу вайн ненан мотт, оьздангалла – лардийр ду вайн къам»
1аморан область: къамел кхиор
Декъашхой: ишколазхой, хан 6 шо

1алашо:

- ненан матте шовкъ кхоллар, цуьнца йолу уьйр-марзо ч1аг1йар, цуьнан йистйоцу хазалла, бухбоцу маь1на довзийтар;
- нохчийн къоман г1иллакхашка, ламасташка болу лерам совбаккхар.

Хьесапаш:

- берийн къамел кхиор, нохчийн къоман хаза г1иллакхаш довзийтар;
- шен къоман мехкан сий лардан лаам кхиор;
- нохчийн халкъан барта кхоллараллa йовзийтар;
- берийн дайн-нанойн тидам ненан маттана т1ебахийтар.

Сурт х1оттор:

Мотт вайн ойланан а, кхетаман а, хьекъалан а, дахаран а уггаре ца хилча йиш йоцу г1ирс бу. Иза хьекъалан а, ойланан а хазна ю. Х1ора халкъан ненан мотт – цуьнан дахаран хазна ю. Ненан мотт х1ора къоман а, х1ора халкъан а культурин бух бу. Иза к1орггера дика 1амор вайн деккхар ду.

Дог1анан дешнаш: культура, ламасташ, кхоллараллa.

Автор: Багаева Р.У.

«Нохчийн мотт уггар а хазачу а, хьалдолчу а меттанех цхьаъ бу, нагахь кхоччуш дика иза хууш хьо велахь».

(Л. Н. Толстой)

Маь1налла

Ненан мотт - нохчийн мотт! Х1ун хир ду дуьненахь хьол мерза, деза? Дуьненахь уггаре бакхийчу тамашех цхьаъ адаман мотт бу. Адам кхидолчу дийнатех къасточу билгалонех коьртаниг а мотт бу. Ма - дарра аьлча, адамах адам дийриг а адаман мотт бу.

Дуьненахь дехачу х1ора къомана а шен мотт белла Дала. Шен ненан маттаца кхуьуш ю къоман культура, литература, искусство. Ала деза, къоман уггаре еза а, уггаре сийлахь а хазна ю оцу къоман мотт. Буьйцучу маттаца бен цхьа а х1ума дийца йиш яц вайн, цхьана а х1уманах лаьцна х1умма а ала а, дийца а адамийн таро хир яцара, буьйцуш болу аьзнийн мотт ца хилча. Мотт - иза къоман са, адамаллин куьзга ду, массо х1уманан а бух бу. Цуьнца доьзна ду халкъан дерриге а дахар: уьйраш, болх, гергарло, хазахетар, халахетар, сий, яхь, хьекъал, кхетам. Халкъан кица дало лаьа суна кхузахь: Мотт бу - къам ду, мотт бац - къам дац. Сецна бакъ ду, мотт вай лар ца бахь, цуьнан сий ца дахь, вайн къоман сий дужур ду.

Чолхе хьал

- кхиархойн ненан маттахь къамел кхачам боцуш хилар;
- кхиархошна нохчийн къоман ламасташ, г1иллакх
- оьздангалла к1еззиг девзаш хилар;
- кхиархойн нохчийн халкъан барта кхолларалла йовзар г1ийла хилар;
- кхиархошна шалха элпаш ца аладалар;
- кхиархойн къамелан меже кхуьуш ца хилар.

1алашо:

- ненан матте шовкъ кхоллар, цуьнца йолу уьйр-марзо ч1аг1йар, цуьнан йистйоцу хазалла, бухбоцу маь1на довзийтар;
- нохчийн къоман г1иллакххашка, ламасташка болу лерам совбакккхар.

Хьесапаш:

- берийн къамел кхиор, нохчийн къоман хаза г1иллакххаш довзийтар;
- шен къоман мехкан сий лардан лаам кхиор;
- нохчийн халкъан барта кхоллаpалла йовзийтар;
- берийн дайн-нанойн тидам ненан маттана т1ебахийтар.

Проектан тайпа: довзаран, *кхоллараллин*
Проектан йохалла: *йоццачу хенан (к1ира)*
Декъашхойн терахь: *тобанан*
Проектан декъашхой: *кхиархой, кхетош-кхиорхо, дай-наной*

Проектан кхоъ мур бу:

1. Кечамбаран мур
2. Коьрта мур
3. Ерзоран мур

Эдилов Салавдис ма аллара, цуьнан дешнашна т1едоьг1на: «ЛОВЗУШ 1ЕМА» - аьлла, ловзаран куьцехь д1аяьхьира аса сайн проект.

Хиларе сатуьйсу:

- ненан мотт шарбаларе, дош нийса алар тодаларе;
- кхиархойн ладог1ар, х1ума довза лаар алсамдаларе;
- ненан мотт, дайн г1иллакхаш довзаро дуьненах болу кхетам шорбаре;
- нохчийн къоман ловзарика, иллешка,туьйранашка, барта кхолларалле болу безам ч1аг1баларе;
- **кхиархойн къамелан меже шар1аларе.**

Иштта, ненан мотт кхиоран хьокъехь, д1адаьхьира тайп-тайпана ловзарш (каде ловзарш, х1етал-металш,чехкааларш, дагардарш, кицанаш, байташ, иллеш, эшарш, туьйранаш ишта д1а кхин а)

Царех цхьадерш:

Каде ловзарш: «Куьлланех», «Чурнех», «Лечкъаргех», «Ану баби г1езаш ю».

1алашо: боламийн уьйраш кхиор, дег1ан могашалла тойар, ч1аг1йар, ненан мотт шарбар.

Х1етал-металш:

1. Ша шайх а вац, маж а ю (Бож)
2. Хин йистера баьццара бохча (Пхьид)

1алашо: берийн къамел кхиор, ойла а, хьекъал - кхетам а кхиор.

Чехкаалариш:

1. Букъ к1айн къиг, мукъ буткъа урс.
2. Со герша чохь ча чу ца герша, ча герша чохь со чу ца герша.

1алашо: кхиархойн къамелан меже кхиор,мотт шарбар.

Дагардарш:

«Дум, дум бишшари», «Х1еч1и – беч1и», «Суьйре, суьйре - садайна»

1алашо: берийн дошам шордар, мотт шарбар.

Кицанаш

1.Дикачу г1иллакхо лайх эла вина, вуочу амало элах лай вина.

2. Къиг т1ееача, къиг а г1отту хьала.

3. Нехан махкахь эла хуьлучул, шен эвлахь лай хилар тоьлу.

1алашо: къоман дахаран хазна, куц, кеп довзийтар.

Байташ:

«Ненан мотт», «Къонах»

1алашо: нохчийн къоман литература йовза, йеша лаам кхиор, берийн дозуш долу къамел кхиор.

Иллеш, эшарш

1алашо: нохчийн къоман иллешка, эшаршка болу безам совбаккхар, кхиархойн ойла нохчийн культурина т1ейахийтар.

Туьйранаш:

«Бабин Ч1ирдиг», «Исбаьхьа йо1», «Газа – гуьзалг». 1алашо: кхиархойн халкъан барта кхоллаpалле безам кхиор, туьйранашка шовкъ кхоллар.

Берашца д1аяьхьира йиллина заняти «Сан доьзал»

1алашонаш:

- доьзалх лаьцна кхиархойн кхетам кхиор;
- кицанийн, ловзарийн г1оьнца кхиархойн къамел кхиор;
- доьзале, дега – нене, гергарчаьрга болу безам ч1аг1бар;
- доьзалехь воккхачуьнан а, жимачуьнан а лерам бан 1амор.

Ненан мотт кхиорехь сайна хуург, хенан йохалла зеделларг довзуьйтуш, белхан накъосташца а д1абаьхьира болх.

Мастер - класс «Нохчийн меттан хазалла»

1алашо: кхетош - кхиорхойн нохчийн маттах долу хаарш стамдар.

Къамел дар

«Бовза беза ненан мотт!»

Дагалацаран кехаташ декъар

(дагардарш, чехкааларш, кицанаш, х1етал - металш)

Ишколазхой кхиорехь коьрта декъашхой бу берийн дай-наной. Дайшна-наношна т1едиллира берашна ц1ахь туьйранаш дийцар, байташ 1амор, бер д1адижош аганан йиш лаккхар. Гулам а бина, дагалацаран кехаташ дийкъира.

Нохчийн маттах, нохчийн маттахь…

«Мерзачу озаца сан амал 1ехош, нанас со хьистинарг нохчийн мотт бу…»

А. С. Джунаидов

Сайн проект йерзош ала лаьа, х1ора доьзалехь нохчийн мотт бийцаре терра бен, цуьнан сий - пусар даре терра бен, вайн къоман г1иллакхаш, дика 1адаташ, оьздангалла, халкъан ламасташ, къоман истори ларлур яц вайна.

Дуьне мел лаьтта, вайн къоман хаза г1иллакхаш, 1адаташ, ламасташ массо а къаьмнашна довзуьйтуш, кхуьуш, хазлуш, доттаг1аллин, гергарлонийн, уьйрийн мотт хилла, бехийла вайн нохчийн мотт!

Пайда эцна литература:

1. «Сан къоман хазна»
2. «Берийн беш» газеташ
3. «Стела1ад» журналаш
4. «Нохчийн фольклор»
5. «Орга» журнал

Ладог1арна баркалла!!!